

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент” в професионално направление „3.8. Икономика”, научна специалност „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка” (Банково дело), обявен в ДВ, бр. 64/2014 г.

1. Обща информация

Изготвил рецензията: проф. д-р Стефан Минчев Вачков, катедра „Финанси” при Икономически университет – Варна.

Основание за написване на рецензията: Заповед № 2236/15.09.2014 г. на Ректора на Югозападния университет „Н. Рилски” за състав на научно жури и Протокол № 1/16.10.2014 г. от заседание на научното жури.

2. Данни за конкурса

Конкурсът е обявен в научна област „3. Социални, стопански и правни науки”, професионално направление „3.8 Икономика”, научна специалност „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка” за нуждите на Стопански факултет, катедра “Финанси и отчетност” при ЮЗУ „Н. Рилски” - Благоевград.

3. Кандидат по конкурса: гл. ас. д-р Елена Велкова Ставрова.

4. Персонална характеристика на кандидата

Г-жа Елена Ставрова е родена на 8 ноември 1958 г. в с. Стоб, обл. Кюстендил. Завършва средното си образование в Икономически техникум – Благоевград (1977 г.), а висше - в Югозападен университет „Н. Рилски” - Благоевград, специалност „Финанси” (1996 г.). През 2010 г. защитава дисертация и придобива образователна и научна степен „доктор по икономика” (диплома № 33739/11.01.2010).

Кандидатът работи на основен трудов договор в ЮЗУ „Н. Рилски” като: асистент (1996-1998 г.); старши асистент (1998-2004 г.) и главен асистент – от 2004 г. досега. От октомври 2012 г. е научен секретар на Стопанския факултет на ЮЗУ „Н. Рилски”. Владее на отлично ниво писмено и говоримо руски и английски език. Член на Lions club International - контакти с деца от Дом за деца в неравностойно положение – София.

5. Количествена и съдържателна характеристика на представените научни трудове

За рецензиране са представени 22 публикации в общ обем от 838 страници, разпределени както следва:

Видове	Публикации				Страници	
	Общо	В страната		В чужбина		
		Самостоятелни	Колективни	Самостоятелни	Колективни	
Монографии	3	3	0	0	0	475
Студии	3	0	3	0	0	73
Статии	8	5	1	1	1	114
Доклади	5	1	1	2	1	75
Учебници и др. пособия	2	0	2	0	0	99
Статии в електронни издания	1	1	0	0	0	2
Общо	22	10	7	3	2	838

В страната са публикувани 17, а в чужбина – 5 научни разработки. Половината от научната продукция са самостоятелни публикации, а останалата – в съавторство. В електронен вид е публикувана една статия. Във всички колективни публикации авторското участие е надлежно обозначено.

В конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент” кандидатът се представя със самостоятелната монография „Мрежата за банкова сигурност“, издадена през 2014 година в обем от 199 страници. Тя включва въведение, осем глави и три приложения.

В *първа глава* (сс. 8-41) се анализират факторите за настъпване на глобалната криза и нейното проявление във финансовата система. Представят се хронологията на кризисните явления и особеностите на последната глобална финансова и икономическа криза. Акцентира се върху: съществените промени в темповете на нарастване на кредитирането и в цените на активите; сериозните смущения във процеса на финансовото посредничество и осигуряването на външно финансиране за различни играчи в икономиката; значителните проблеми с балансите на фирми, домакинства, финансови посредници и публични финанси; широко мащабната правителствена подкрепа на ликвидността и за рекапитализация на банките. Формулирани са няколко основни закономерности на кризата (сс. 37-41): разработването и широкото прилагане от финансовите посредници на нови, сложни и непрозрачни финансови инструменти; високата степен на интегриране на финансовите пазари на национално и международно равнище; високият ливъридж на финансовите институции; поведението ролята на публиката (спестители и данъкоплатци).

В началото на *втора глава* (сс. 42-97) се представят принципите за ефективно функциониране на банковия сектор (с. 44-45): адекватна информация за ефективна работа; прозрачност и отчетност за банковите трансакции; бързина на действията и развиване на усет у банките усет да не поемат много рискове; бързи коригиращи действия, измествачи необходимостта от избягване на проблеми под прикритието на надзорната толерантност; независимост на надзорните органи от политическите власти.

На тази основа се разглеждат ролята и целите на мрежата за банкова сигурност в два аспекта. Първо, от гледна точка на защитата на правата на инвеститорите в банкови институции и на публиката от трусове в банковата система. Второ, спрямо необходимостта от стимулиране на инвеститорите да провеждат стабилно управление, което да не засяга правата на вложителите и инвеститорите. След това се класифицират разходите по конструиране на мрежата за банкова сигурност (с. 49). Обстойно са анализирани количествените и структурни промени в банковата система на България и произтичащите от тях предизвикателства към органите за банков надзор (сс. 82-90).

В *трета глава* вниманието на автора е насочено към международните правила и органи на банковия надзор (сс. 98-136). Изложена е хронологията и еволюцията на международните директиви „Базел 1”, „Базел 2”, „Базел 2,5” и „Базел

3” (сс. 102-132). Анализирани са ефектите от изпълнението на „Базел 3” за регулиране на капитала (с. 133-136): агресивно привличане на допълнителен собствен капитал; натиск върху на рентабилността на банковите операции и върху доходността на активите; проактивно поведение на банките. Последното трябва да се параметризира от стратегии за: цената на финансиране; подобряване на системите и процедурите за усъвършенстване системата за присъждане на рейтинг модел и усилия за изграждане на правилна култура на управление на риска.

В *четвърта глава* (сс. 137-144) се излагат някои от основните принципи на корпоративното управление на банковата система като фактор за стабилно поведение. То се дефинира като „като система от правни, управленски, морално-етични норми следващи етапите в еволюцията, насоките и тенденциите на социално-икономическото развитие, отчитащи стопанските, политическите и културни традиции” (с. 137). Счита се, ефектите от това управление могат да бъдат измерени от гледна точка на (с. 140): целите на финансово-кредитната институция; развитието на банковия бизнес; способността за посрещане на задълженията и отговорностите и получаване лихви за привлечения от публиката ресурс; синхронизирането на оперативните дейности и поведение; защитата интересите на депозантите.

В *пета глава* (сс. 145-147) се разглеждат схемите за гарантиране на депозитите. Правилно се констатира, че защитата на влоговете „дава на акционерите и мениджърите на гарантираните банки увереност и ги стимулира да поемат изключителни рискове” (с. 145). На този фон „Намесата на регулаторните органи играе специфична роля от гледна точка на успеха или неуспеха на действащата в банките стратегия за управление на риска. Безусловно тяхната намеса се явява допълнителна форма за защита на потребителите. Ето защо преходът от простия анализ на баланса към изследването на рисковете, присъщи на финансовото посредничество, е гаранция за разкриването на факти, които могат да представляват заплаха за устойчивостта както на отделната банка, така и на цялата банкова система” (с. 146).

Изложението в *шеста глава* (сс. 148-172 стр.) акцентира върху изграждането и функционирането на системите за банкова сигурност в страни с интензивно функционираща пазарна икономика (САЩ, Великобритания, Чехия и др.). Дефинирани са няколко ключови задачи пред европейския банков надзор, чието решаване, според автора, е неизбежна алтернатива в процеса на хармонизиране на политиките по осигуряване на мрежата за банкова сигурност (сс. 159-165):

регулирането на банковия капитал; създаване на официален банков надзорен орган; упражняване на частен мониторинг и управление на банките; външно оценяване на банките; приемане на външни схеми за гарантиране на депозитите.

В *седма глава* (с. 173-181 стр.) се разглежда ролята на вътрешния контрол като „част от доброто корпоративно управление” (с. 173). Споделяме мнението на автора, че „Ефективното функциониране по вътрешен одит (вероятно *на* вътрешния одит – Ст. В.) осигурява жизненоважна осигуреност на борда на директорите и висшето ръководство (и надзорните органи) по отношение на качеството на системата за вътрешен контрол на банката. По този начин функцията помага за намаляване на риска от загуба и вреда за репутацията на банката” (с. 174).

Осма глава (с. 182-191) е посветена на един актуален и все още недостатъчно изследван у нас проблем – финансовата етика. Тя се определя като „като философия за инвестиране на база комбинация от финансови, социални, екологични и критерии за устойчивост” (с. 183). Оправдано внимание заслужава изводът, че „решаването на етичните аспекти във финансовото посредничество е създаването и приемането на етични кодекси с усилията на официални регулаторни агенции и саморегулиращи се институции, с основна цел гарантиране на морално и отговорно поведение от страна на финансовите институции и нейните служители на финансовите пазари” (с. 189). Не по-малък интерес предизвиква становището за разработване и въвеждане на стратегия за финансова грамотност за осъществяване на информиран избор в динамична среда (с. 191). Според автора този процес трябва да премине през три етапа: преподаване на система за финансово ограмотяване в училище; формиране на финансови компетенции за възрастни на битово равнище; разработване на национална стратегия за финансово ограмотяване и приобщаване (с. 191).

Без съмнение, в монографичния труд на кандидата се разглеждат редица *актуални проблеми* на съвременното банкиране, чието решаване има непосредствени рефлексии върху дейността и резултатите на кредитните институции у нас. Ето защо той заслужава *висока оценка* и атестира автора като ерудиран изследовател.

Публикациите *извън* монографичния труд са посветени на редица актуални въпроси на финансовата теория и практика, които могат да се систематизират в няколко направления:

1. *Банков надзор и мрежа за банкова сигурност* (публикации: „Системи за превенция на достъпа на мръсни пари до финансово-кредитната система”; „Мрежата за финансова сигурност като фактор за стабилност на банковата система“, „Банковият

надзор в условията на глобална финансова криза – развитие и предизвикателства”, „Financial security network as a factor a Banking system stability”; „Ethics Paradigm of global financial crisis“).

2. *Структура на банковата система* („Банките и заобикалящата ги макроикономическа среда – връзки и зависимости в условията на глобална финансова криза“; „Modeling of structural changes in the banking sector in Republic of Bulgaria”; „Efficiency of the Banking industry – relationships and dependence. Bulgaria-Albania – comparative study“).

3. *Инвестиции и управление на кредитния риск в средните и малки предприятия* („Малък и среден бизнес в условията на глобална криза – да бъде или да не бъде“; „Кредитната функция на банковия сектор за реализиране на икономически растеж в Централна и Източна Европа в посткризисен период“; „Exploring the Relationship between Credit and GDP“).

4. *Финанси на предприятието и държавен дълг* („Международни финанси и финансова политика“; „Същност и правно-организационни форми на предприятието. Финансиране на малкото предприятие. Публични задължения на фирмата“; „Финансиране и облагане на предприятието“; „Управление на държавния дълг. Състояние и проблеми. Банкови инвестиции в ДЦК“; „Testing the Twin Deficit Hypothesis: The Case of Central and Eastern Europe Countries“).

5. *Доходи и спестявания* („Динамика на спестяванията в банки като резултат от нарастващото неравенство в доходите и системата на данъчно облагане и тяхната роля за възстановяването от кризата“; „Неравенството в доходите или... Кой у нас спестява?“; „Финансова грамотност и инвестиционно поведение - връзки и зависимости“; „Спестяванията, доходи и икономически растеж, в условията на глобална финансова криза“).

6. Количествена и качествена оценка на учебно-преподавателската работа

Като преподавател в катедра „Финанси и отчетност”, кандидатът изнася лекции и провежда семинарни занятия по широк спектър от учебни дисциплини: „Публични финанси”, „Местни финанси”, „Банково дело”, „Централна банка и банков надзор”. В основата на неговата преподавателска „легитимация” обаче са лекционните курсове и семинарните занятия по „Банково дело“.

Съгласно справката от ЮЗУ за настоящата учебна година гл. ас. д-р Елена Ставрова има 354 ч. в ОКС „Бакалавър” и 192 ч. в ОКС „Магистър”. Тя е уважаван преподавател със завидни умения за работа в екип и за приложение на добрите

практики в преподаването на финансови дисциплини. Принос за това имат придобитите квалификации (в СУ „Св. Кл. Охридски”, във Виенския икономически университет и в Университет Падерборн – Австрия), а така също участието ѝ в 21 проекти с вътрешно и в 4 – с външно финансиране.

7. Идентифициране на приносите в научно-изследователската работа. Оценка на цитиранията на кандидата. Оценка на качеството на разработките от езикова гледна точка.

Приносите в научната продукция на гл. ас. д-р Е. Ставрова могат да се обособят в две групи:

I. За обогатяване на теорията по изследваната проблематика:

1. Монографията „Системи за превенция на достъпа на мръсни пари до финансово-кредитната система” е едно от първите изследвания у нас, посветено на тази актуална тематика.
2. Аргументирани са редица идеи за преосмисляне на логиката и ролята на банковия надзор в посткризисния период, включително предложения за промени в надзорните правила, целящи насърчаване развитието и интегрирането на финансовите пазари и за „реконструиране” на мрежата за банкова сигурност.
3. Приложен е оригинален подход при изследване на ролята и значението на банковата индустрия за стимулиране процеса на инвестиране и управление на кредитния риск в средните и малки предприятия.

II. За усъвършенстване на банковата практика:

1. Направен е критичен анализ на промените в структурата на банковата система у нас в резултат от нейната приватизация и на съпътстващите ги рискове.
2. Изследвана е динамиката на спестяванията в банки като резултат от нарастващото неравенство в доходите и системата на данъчно облагане и е обоснована тяхната роля за възстановяването от кризата.

Гл. ас. д-р Е. Ставрова е уважаван автор в научните среди. Въпреки че не е представила списък, налице са няколко цитирания на нейни научни трудове в монографии, докторски дисертации и статии.

Публикациите на кандидата са разработени на висок, ясен и логичен научен стил.

8. Критични бележки и препоръки

Както всяко научно произведение, монографичният труд на кандидата не е лишен от пропуски и непълноти, които провокират някои *критични бележки*.

Първо, *широкият обхват* на включените теми отклонява и стеснява изследователския фокус на автора по редица проблеми с изключително важно теоретично и практическо значение. Така се създава известен конфликт със заглавието и се затруднява постигането на твърде пространно и не толкова ясно дефинираната изследователска цел: „да се изследват основните аспекти на финансовите кризи (проявление, причини и хронология), какво отличава настоящата глобална финансова криза от всички до сега, да се очертаят контурите на мрежата за банкова сигурност, имаща за своя цел осигуряване на стабилно развитие на финансовата система и защита правата на инвеститори и вложители в нея, ролята и значението на прилагането на принципите на корпоративното управление за стабилност на финансовите институции, изследван е международният опит в областта на банковия надзор” (с. 6-7).

Второ. Налице е *небалансирана структура* на изложението - глава първа е 33 страници, втора – 55 страници, докато пета, седма и осма глави – съответно две и половина, осем и девет страници.

Трето, корпоративното управление е *неправилно* отъждествено с корпоративното ръководство (Corporate Governance), а неговата дефиниция се нуждае от прецизиране.

Четвърто. Поведението и стабилността на банките не могат да се оценяват в желаната пълнота без да се изследват спецификите на „експлоатираните” в съответните сфери *бизнес модели*.

Разбира се, всеки автор има право да отстоява своите виждания, поради което тези бележки *не омаловажават* творческия принос на кандидата. Препоръчвам му в бъдеще да фокусира интереса си върху *по-тесен кръг актуални проблеми* на банковата теория и практика и да „адресира” резултатите от тяхното изследване към *реномирани* списания в страната и в чужбина.

9. Заключение

Научното творчество и учебната дейност на кандидата *отговарят* на нормативните изисквания за заемане на академичната длъжност “доцент”. Това ми дава основание да дам *положителна оценка* и да предложа на членовете на уважаемото научно жури да гласуват за избирането на гл. ас. д-р Елена Ставрова на академичната длъжност “доцент” по професионално направление 3.8 “Икономика”, научна специалност „Финанси, парично обращение, кредит и застраховка”.

15.11.2014 г.

Варна

Подпис:

(проф. д-р Стефан Вачков)